SUOMALAINEN TIEDEAKATEMIA
FINNISH ACADEMY OF SCIENCE AND LETTERS
ACADEMIA SCIENTIARUM FENNICA

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Hallituksen esitys HE 209/2024 vp esitys eduskunnalle laiksi Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta

Viitaten otsikossa mainittuun hallituksen esitykseen Suomalainen Tiedeakatemia lausuu kunnioittaen seuraavaa.

1. Ehdotus akatemialain 2 §:n muuttamisesta

Akatemialain 2 §:n 1 kohdassa säädetään Akatemian rahoitustehtävästä ja osallistumisesta kansainväliseen yhteistyöhön:

> 1) edistää tieteellistä tutkimusta ja tutkimusedellytyksiä sekä niiden hyödyntämistä rahoittamalla niitä ja osallistumalla kansainväliseen yhteistyöhön

Ehdotetun uuden 2 momentin mukaan *mainittujen 1 kohdan tehtävien hoitaminen ei saa olla ristiriidassa Suomen kansallisen turvallisuuden, Suomen kansainvälisten velvoitteiden tai Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kanssa*.

Ehdotus on herättänyt vilkasta keskustelua ja epäilyksiä tutkimuksen vapauden kaventumisesta.

Suomalainen Tiedeakatemia kiinnittää huomiota lisäysehdotuksen sisältöön ja lisäysehdotuksen sijaintiin akatemialaissa.

Lisäysehdotuksen sisältö: Suomalainen Tiedeakatemia kannattaa sanojen ”Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan” poistamista, jotta ehdotetun säännöksen soveltamisala tulisi tarkkarajaisemmaksi. Ulko- ja turvallisuuspolitiikka vaihtelee, ja saattaa olla tieteen vapauden näkökulmasta ongelmallista, jos rahoituspäätökset seuraavat ulkopolitiikkaa. Tosin mainittujen sanojen poistaminen estää ottamasta huomioon esimerkiksi Ukraina-politiikan, jos katsotaan, ettei sillä ole suoraa vaikutusta Suomen turvallisuuteen. Jos kuitenkin alla todettavalla tavalla ilmaisu ”ristiriita” vaihdetaan väljempään muotoiluun Suomen turvallisuuden ottamisesta huomioon, tällaisia hieman välillisempiäkin seikkoja voitaisiin huomioida.

Ilmeisesti esityksen yhtenä ajatuksena on ollut kiinnittää huomiota pakotteiden noudattamiseen. Tältä osin voidaan huomauttaa, että pakotteet ovat velvoittavia jo sellaisenaan EU-lainsäädännön kautta. Tietojen luovuttaminen pakotelainsäädännön alaisista seikoista on siis joka tapauksessa kiellettyä ja laitonta. Akatemialain muuttaminen ilmeisesti jäisi pakotteiden osalta koskemaan sellaista hankkeiden tuottamuksellista menettelyä, jossa tietoja saattaa päästä vuotamaan vahingossa vääriin tarkoituksiin. Epäselvissä tapauksissa tällaisesta tutkimusvakoilun mahdollisuudesta on aiheellista tehdä riskiarvio.

Akatemialain 2 §:n 1 kohdassa on ilmaisu ”ja osallistumalla kansainväliseen yhteistyöhön”. Perusteluissa (HE 2/2018 vp) todetaan: ”Rahoitustoiminnassa Akatemian hallitus päättää valtion talousarvion puitteissa rahoituksen osoittamisesta eri rahoitusmuotoihin ja mm. toimikuntien rahoitusosuuksista sekä rahoituksesta kansainväliseen yhteistyöhön ja akatemiaohjelmiin.” Jos

pykälän sanamuoto olisi ”rahoittamalla - - osallistumista - - -” tarkoitettaisiin yksinomaan rahoitustoimintaa. Nyt sanamuoto jättää epäselväksi, mitä muuta osallistuminen kansainväliseen yhteistyöhön on kuin rahoittamista. Olisi selvempää, jos ehdotettu sanamuoto nimenomaisesti rajoitettaisiin koskemaan rahoitustoimintaa, eikä viitattaisi melko epäselvään 2 §:n 1 kohtaan.

EU:n neuvoston ohje on suositusluonteinen. Nyt akatemialakiin tulisi Akatemiaa vahvasti velvoittava lain tasoinen säännös, jonka mukaan Akatemian tulee estää ristiriita kansallisen turvallisuuden ja kansainvälisten velvoitteiden kanssa. Kyseessä on vastuu rahoitettavan toiminnasta velvoittavaan muotoon puetun säännöksen mukaisesti. Akatemiatoimijat voivat toisin sanoen joutua vastuuseen, jos eivät ole huomanneet säännöksessä tarkoitettua ristiriitaa. Jossakin määrin vähemmän ”ankarasti” muotoiltu velvollisuus todennäköisesti riittäisi täyttämään EU:n neuvoston suosituksen päämäärät. Maa-asemaa tai tutkaa koskeva sääntely ei sellaisenaan sovi esikuvaksi tutkimuksen rahoittamiselle. Esimerkiksi maa-aseman sijainti on kokonaan toinen asia kuin sellaisen teknologiahankkeen rahoittaminen, johon osallistuu ulkomaisia tieteilijöitä.

Lisäysehdotuksen sijainti akatemialaissa: Koska akatemialain 2 § on tärkeä tehtäväsäännös, jossa säädetään muun muassa tieteen edistämisestä, olisi tutkimusvakoilun estämisestä perusteltua säätää siitä erillisessä pykälässä.

Suomalainen Tiedeakatemia katsoo, että yksi mahdollisuus olisi ottaa säännös esimerkiksi akatemialain uudeksi 12 b §:ksi, jossa säädettäisiin, että Akatemian tulee pyrkiä rahoitustoiminnassaan siihen, ettei hankkeiden tietojen vuotamisen tai muun vastaavan seikan vuoksi kansallinen turvallisuus tai kansainvälisten velvoitteiden noudattaminen vaarannu. Toinen mahdollisuus on säätää vieläkin hiukan väljemmin, että rahoitustoiminnassa tulee ottaa huomioon edellä mainitut seikat.

2. Muista ehdotuksista

Esityksessä ehdotetaan Akatemian hallituksen strategisen työskentelyn vahvistamiseksi toimikuntien, tutkimusinfrastruktuurikomitean ja strategisen tutkimuksen neuvoston puheenjohtajien läsnäolo- ja puheoikeuden poistamista hallituksessa. Poistamista perustellaan myös sillä, että koska Suomen Akatemian 1.9.2024 voimaan tulleen organisaatiouudistuksen myötä Akatemian organisaatio on madaltunut ja edistänyt myös Akatemian työn yhteensovittamista ja sisäistä tiedonvälitystä, puhe- ja läsnäolo-oikeuden poistamisella ei arvioida olevan heikentäviä vaikutuksia Akatemian sisäiseen tiedonkulkuun.

Suomalainen Tiedeakatemia katsoo, että mainittujen tahojen puhe- ja läsnäolo-oikeus tulee säilyttää jatkossakin tiedonkulun turvaamiseksi ja sen vuoksi, että Akatemian hallituksen olisi hyvä kuulla myös mm. toimikunnista nousevia huolenaiheita ja aloitteita. Jos toimikunnat tuntevat, että tieto kulkee muutenkin kumpaankin suuntaan riittävässä määrin, puhe- ja läsnäolo-oikeutta ei tarvitse käyttää. Se olisi jatkossakin oikeus, ei velvollisuus.

Vuonna 2010 voimaan tulleeseen yliopistouudistukseen kytkeytyneet ja Suomen Akatemian tutkimusvirkajärjestelmän jatkuvuutta turvanneet säännökset akatemiaprofessorien ja akatemiatutkijoiden palkkauksesta kumottaisiin. Perusteluissa todetaan, että em. virkojen asema on vakiintunut. Tältä osin voidaan todeta, että kun näin on, ei ole tarvetta muuttaa lakia tältä osin.